

nederlandse taal en cultuur in het buitenland

De Vondelprijs voor Prof. Heeroma.

Door de Freiherr von Stein Stiftung te Hamburg werd in 1959 een belangrijke kulturele prijs in het leven geroepen: de Joost van de Vondelprijs. Hiervoor komen in aanmerking geleerden uit Nederland, Vlaanderen en de Nederduitse streek, die een wezenlijke bijdrage hebben geleverd tot een betere kennis van de cultuur van dat gebied. Dit jaar werd de prijs, ten bedrage van 10.000 DM, toegekend aan de Groningse hoogleraar K. Heeroma. De uitreiking zal in december te Münster plaatshebben.

De jury had dit jaar de Vondelprijs wel aan niemand beter kunnen toekennen dan aan Heeroma, die Nederduitse, Nederlanders en Vlamingen zichzelf beter heeft leren kennen en bovendien belangrijke studies heeft gewijd aan wat die drie gemeenschappen verbindt en scheidt. Het verschijnsel waarin zij zich beter hebben leren kennen en waardoor zij verbonden en gescheiden worden, is de taal.

Klaas Heeroma werd op 13.9.1909 op Terschelling geboren. Hij studeerde van 1928 tot 1935 Nederlandse letteren te Leiden bij de taalkundige J.H. Kern en de literator A. Verwey. De geleerde die op de jonge Heeroma de sterkste invloed heeft uitgeoefend, is echter wel de

geniale Nicolaas van Wijk geweest, slavist van professie, maar ook de man die het *Etymologisch woordenboek der Nederlandse taal* van Johannes Franck zijn definitieve vorm heeft gegeven, de eerste Nederlandse dialektoloog van internationaal formaat en de auteur van het handboek *Phonologie*. Dit verscheen evenals Trubetzkoy's *Grundzüge der Phonologie* in 1939. Het is vrijwel zeker dat de jarenlange kloof tussen fonologie en historische taalkunde in de internationale linguïstiek niet tot stand zou zijn gekomen indien Van Wijk zijn boek ook in een internationale taal had geschreven. Dat in het Nederlandse taalgebied een dergelijke kloof nooit bestaan heeft, is misschien meer nog dan aan Van Wijk zelf te danken aan diens begaafdste leerling, Heeroma.

In 1935 promoveerde Heeroma bij de kort tevoren te Leiden benoemde dialektoloog Gesinus Kloeke. Deze had enkele jaren voordien ophef gemaakt met zijn boek *De Hollandsche expansie*. De inspiratie van de meester is in Heeroma's dissertatie *Hollandse dialectstudies* weliswaar duidelijk te merken — met name het expansiologische principe ter verklaring van de taalkaart is overgenomen —, maar daar staat toch tegenover dat hij Kloeke zijn „dissertatie om zo te zeggen kant en klaar aanbod”. Na zijn promotie werkte Heeroma een jaar aan het instituut waar de expansiologische methode in de dialectgeografie is geboren, de *Deutscher Sprachatlas* in Marburg, destijds onder de leiding van Walther Mitzka. In 1936 kreeg hij een aanstelling bij het *Woordenboek der Nederlandse taal* te Leiden, waar hij tot 1948 redakteur bleef. Van 1949 tot 1952 was hij professor in de Nederlandse taalkunde aan de universiteit van Indonesië te Djakarta. In 1953 werd hij aangesteld tot eerste hoogleraar op de leerstoel voor Nedersaksische taal- en letterkunde aan de universiteit te Groningen. Tegelijk werd hij er direk-

teur van het Nedersaksische Instituut.

Men mag Heeroma zonder enige twijfel de laatste „universele nederlandse” noemen. Hij beoefent de Nederlandse taalkunde zowel historisch als synchronisch en onderzoekt daarbij zowel de cultuurtaal als de dialecten. Toch heeft hij zijn hart speciaal aan zijn eerste wetenschappelijke liefde, de dialectologie verpand. Daarnaast is hij een voortreffelijk beoefenaar van de literatuurstudie, vooral van de Middelnederlandse. Tenslotte is hij — onder het pseudoniem Muus Jacobse — dichter en literair kritikus. Met zijn verzamelbundel *Vuur en Wind* (1945) behaalde hij de Van der Hoogtprijs van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Ik ben niet bevoegd om op dit laatste aspect van zijn bedrijvigheid in te gaan. Wat zijn wetenschappelijke produktie betreft, hier geeft Heeroma blijk van een haast ongelooflijke creativiteit. Toch kan men hem allerminst een veelschrijver noemen. Wat hij schrijft is bijna altijd boeiend en herhaaldelijk is zijn kijk op literairhistorische of taalkundige problemen bepaald groots te noemen. Wel mag aangenomen worden dat heel wat stellingen tegen een kritisch onderzoek niet stand zullen kunnen houden, maar evenzeer dat ook die stellingen interessante stadia zullen blijken te zijn in de geschiedenis van het taal- en letterkundig onderzoek van het Nederlands. Met een variant op de karakteristiek die hij zelf van de grote Van Ginneken heeft gegeven, kunnen we van Heeroma zeggen dat zijn betekenis onder andere is dat hij blijft.

Als tekstuitgever en beoefenaar van de Middelnederlandse filologie heeft Heeroma naam verworven door de editie van *De fragmenten van de tweede Rose* (1958), „een boek dat evenzeer boeit door de meeslepende wijze waarop een weerbarstige stof wordt gepresenteerd als door de akribie waarmee het filologisch handwerk is verricht

niet minder door de voorzichtigheid waarmee de conclusies zijn geformuleerd als door de perspectieven die het opent, een boek dat de lezer bekoort omdat het hem laat delen in de vreugde van de ontdekker, de dichter die de dichter heeft herkend" (C.C. de Bruin).

Bij een ruimer publiek bekend is nochtans zijn uitgave van de *Liederen en gedichten uit het Gruuthusehandschrift* (1966). De inleiding van niet minder dan 219 bladzijden is een prestatie die men een grandioos gedicht zou kunnen noemen. Hier rijst de figuur van een groot middeleeuws dichter, Jan Moritoen, auteur van het Egidiuslied, op uit het stof der eeuwen. Blijkens besprekingen van vooral G.I. Liefstuck en W.P. Gerritsen valt echter te vrezen dat Heeroma's schitterende rekonstruktie voor een groot deel aan de verkeerde kant van de grens tussen science en fiction is opgebouwd.

De dialectoloog Heeroma is een van de grote figuren uit de taalgeografie zowel van het Nederduitse als van het Nederlandse gebied. Het is onmogelijk hier in enkele regels een overzicht te geven van zijn veelzijdige dialectologische bedrijvigheid. Slechts op een drietal punten zou ik de aandacht willen vestigen. In de eerste plaats heeft Heeroma door talrijke dialectgeografische studies een zeer belangrijke bijdrage geleverd tot de geschiedenis van het Nederlands. Hij heeft zelf onlangs gewezen op het ontbreken van een boek dat Schönfelds *Historische grammatica van het Nederlands* en de *Geschiedenis van de Nederlandse taal van De Voors* zou moeten vervangen, een werk dat de externe en interne geschiedenis van het Nederlands tot een eenheid verbindt. Het is duidelijk dat niemand meer bevoegd is om dat boek te schrijven dan Heeroma zelf, die door zijn dialectgeografische studies op historische grondslag bewezen heeft die stof als geen tweede te beheersen. In de tweede plaats zou ik willen wijzen op de bindingen tussen de Oostnederlandse dialecten en de aangrenzende Nederduitse, die Heeroma in een klaar daglicht heeft gesteld en aan de hand waarvan hij zijn theorie van de Westfaalse expansie in Oost-Nederland in de late middeleeuwen heeft geformuleerd en gedemonstreerd. Te vermelden is hier zijn *Taalatlas van Oost-Nederland en aangrenzende gebieden*, waarvan tot nog toe drie afleveringen met dertig uitvoerig commentariseerde kaarten zijn verschenen. Ten derde wil ik hier met bijzonder genoegen vermelden dat het Heeroma

is, die in ons taalgebied het structuurgeografisch onderzoek van de klankgestalte van de dialecten op gang heeft gebracht, o.a. door het boekje *Structuurgeografie*, dat hij in 1961 samen met de frisisist Fokkema heeft uitgegeven. Niet alles wat Heeroma op dialectologisch en taalhistorisch gebied heeft geschreven, zal stand kunnen blijven houden, maar dat zijn werk een van de monumentaalste bijdragen tot de dialectkunde en de taalgeschiedenis van deze eeuw vormt, zal niemand kunnen ontkennen.

Dat Heeroma zeer veel duidelijk heeft gemaakt van wat de taal van Nederland en Nederduitsland bindt, blijkt uit het bovenstaande eigenlijk onvoldoende. Ik vrees dat uit het volgende evenmin voldoende zal blijken in welke mate door Heeroma verduidelijkt is hoe talrijk en hoe vast de verbindingen in de taal van Noord- en Zuid-Nederland wel zijn. Het is bijna overbodig te zeggen dat hij in zijn dialectgeografisch onderzoek nooit aan de Nederlands-Belgische rijksgrens halt heeft gehouden. Ik wil hier op een ander punt de aandacht vestigen. Heeroma is ook een voortreffelijk essayist. Zeer lezenswaard en voor het grootste deel ook voor niet-vakmensen begrijpelijk is zijn boek *Sprekend als nederlandist*, dat vorig jaar bij Bert Bakker/Daamen in Den Haag is verschenen. Hierin zijn achttien toespraken gebundeld, waarvan de negende eigenlijk in duizenden exemplaren in Vlaanderen verspreid zou moeten worden. Het gaat hier om een voordracht die Heeroma in 1964 voor de Stichting-Lodewijk de Raet te Brussel gehouden heeft. Het stuk heet *De volwaardigheid van het Nederlands* en is door zijn helder en in alle opzichten sluitend betoog uitermate geschikt om ieder Vlaming met complexen ten aanzien van het Frans en het „Hollands" van die complexen te bevrijden. Ik wil die tekst van 15 blz. hier niet samenvatten — bij een resumé zouden ongetwijfeld belangrijke elementen verloren gaan —, maar beveel de lektuur ervan hartelijk en dringend aan bij alle Vlaamse lezers van dit blad.

Prof. Dr. Jan Goossens, Heverlee

Nederlands in Indonesië.

Max Nord, joernalist en dichter, publiceerde in het Nederlandse weekblad „*Accent*" enkele reisindrukken over Indonesië, waar hij enkele maanden verbleef. In het raam van ons tijdschrift interesseert ons vooral het tweede artikel (18.10.1969),

waarin hij handelt over het Nederlands in Indonesië.

Max Nord bericht dat Nederland sedert het herstel der diplomatieke betrekkingen in Indonesië populair aan 't worden is. De kursussen Nederlands schieten als paddestoelen uit de grond en hun aantal wordt nu geschat op 400 tot 600. Wat de oorzaak is van de populariteit van het Nederlands kon Max Nord niet volledig achterhalen; wel vermeldt hij eveneens een ruime belangstelling voor andere talen, als Engels, Frans en Duits.

Wellicht speelt het verleden de doorslaggevende rol in deze wedergeboorte van het Nederlands, ondanks twee koloniale oorlogen. Het is zo dat bijvoorbeeld de opleiding van de juristen bestaat uit het kennismaken der wetsartikelen door middel van diktaten, bij gebrek aan kennis van het Nederlands om de Nederlands-Indische wetboeken (nog van kracht in Indonesië) te bestuderen. Dit geldt ook voor andere vakken, geschiedenis bijvoorbeeld. Vandaar de aandacht van Indonesische intellectuelen op meer, beter en officieel onderwijs in het Nederlands.

Na deze vaststelling vraagt Max Nord: Wat doet Nederland? Hij kan drie Nederlandse leeszalen vermelden, alle op Java: Djakarta, Bandoeng, Djokjakarta. Vier andere worden waarschijnlijk nog dit jaar geopend. In Djakarta, met het niet onaardig gemiddelde van 60 bezoekers per dag, zijn een 2300 boeken aanwezig: tamelijk veel literatuur, maar ook veel technische werken, kinderboeken, dag-, week- en maandbladen. Op de andere twee plaatsen zijn zowat 1500 boeken voorhanden. Voor alle drie de leeszalen was in september een aanvulling van 500 boeken onderweg. Daarbij een vraag van mij: wat doet België om er voor te zorgen dat ook de Vlaamse auteurs daar vertegenwoordigd zijn?

Bemoedigend is dat de Nederlandse ambassadeur, mr. Hugo Scheltema, grote aandacht besteedt aan de kansen voor onze taal in Indonesië. Bovendien is sedert half augustus 1969 een neerlandikus, dr. J.W. de Vries, in Djakarta aan het werk aan de Universiteit Indonesia, waar tegen januari 1970 een Nederlandse leerstoel voorzien is. Dr. De Vries zal daarnaast de verschillende kursussen Nederlands over heel de archipel gaan coördineren en organiseren. Hij stelt ook een nieuw leerboek Nederlands samen, ter vervanging van het huidige, dat (op aanvraag en gratis) in tienduizend